

arasındaki ihtilâfları tasvip etmeyip taraf-sız kalmaya çalıştığı, Hz. Ali'nin halifelliğini meşrû kabul etmesine rağmen onun müs-lümanlarla savaşmasını onaylamadığı anlaşılmaktadır. Kabrinin Horasan civarında olması da Rebî'in oraya savaş için gittiği-ni belirten rivayetleri teyit etmektedir.

62-65 (682-685) yılları arasında vefat ettiği kaydedilen Rebî b. Huseym'in ölüm se-bebi hakkında farklı rivayetler vardır. Evi-nin önünde otururken yüzüne isabet eden bir taşın açtığı yara yüzünden öldüğü ve ya Hz. Hüseyin'in şehid edildiğini duyunca, "Ey yerleri ve gökleri yaratan, gizliyi açığı bilen Allahım! Kullarının ayrılığa düştükle-ri şeyler hakkında aralarında sen hüküm vereceksin" meâlindeki âyeti okuyup (ez-Zümer 39/46) evine kapandığı, bir süre son-ra da vefat ettiği zikredilmiştir. Rebî'in me-zarı İran'ın Tûs şehrinde Tûs Irmağı kıyı-sındadır. Safevî Hükümdarı I. Abbas me-zarının üstüne bir türbe yaptırmış, Rızâ Şah Pehlevî de bu türbeyi tamir ettirmiştir. Bölge halkı onu Hâce Rebî diye anmak-ta ve kabrini ziyaret etmektedir.

Rebî b. Huseym'in çok az konuştuğu, geceleri ibadetle geçirdiği, kendisi muhtaç olduğu halde elindekileri yoksullara verdi-ği, ağızından kötü söz işitilmediği, gıybet etmediği, son derece mütevazi olduğu nakledilmektedir. Abdullah b. Mes'ûd'un ona, "Ey Ebû Yezîd! Resûlullah seni görseydi çok severdi. Ben seni her gördüğümde Allah'a saygılı ve alçak gönüllü kimseleri (muhibtîn) hatırlıyorum" dediği belirtilmiş-tir. Tâbiîn döneminin sekiz büyük zâhidin-den biri olan Rebî b. Huseym'in güzel söz-leri vardır: "Hayır söyle, hayır işle, sâlih ame-le devam et. Ömür kısa, kalbini katılaştır-ma! Duyduk deyip duymazdan gelenler-den olma. Hayırlı bir iş yaptıktan sonra hayırlı bir başka şey daha yapmaya çalış; gün gelir daha çok hayır yapsaydım diye hayıf-lanırısın. Kötü bir iş yaptıysan hemen ar-dından hayırlı bir iş yap, çünkü güzel davranışlar kötülükleri siler. İlim konusunda işi ehline havale et. Daha önce hiç tatmadığın ölümü sıkça hatırla. Sakladığın sı-rılar Allah'a âşikârdır. Günahlar birer has-taliktir, ilâci ise dönmek üzere tövbe etmektir."

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 182-193; Câhiz, *el-Be-yân ve't-tebyîn*, I, 363; II, 105; III, 146, 158, 160, 174, 193; IV, 39; İclî, *eş-Şikâat*, s. 154-156; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 563-573; Ebû Zûr'a ed-Dimaşki, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kü-cânî), Dimaşk 1980, I, 655-657, 663, 682; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 105-118; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bâ-rûdî), I, 517-518; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-ş-şafve*, III, 59-68; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 70-76; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 258-262; İbnü'l-Cezerî, *Gâ-yetü'n-Nihâye*, I, 283; İbn Nâsirüddin, *Tavzihu'l-*

Müştebih (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, I, 637-638; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 242-243; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât* (nşr. Esedul-lah İsmâiliyyân), Kum 1391, III, 332-337; A'yâ-nü's-Şî'a, VI, 453-457; Abdüssettâr eş-Şeyh, *A'lâ-mü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, III, 309-324; P. Edmund Beck, "Stu-dien zur Geschichte der Kufischen Koranlesung in den ersten zwei Jahrhunderten", *Orientalia*, IV/22, Roma 1953, s. 59-78.

SALAHATTİN POLAT

REBÎ b. SÜLEYMAN el-CİZÎ

(bk. CİZÎ).

REBÎ b. SÜLEYMAN el-KATTÂN

(ربيع بن سليمان القطان)

Ebû Süleymân el-Kattân Rebî b. Süleymân b. Atâillâh el-Kureşî en-Nevfelî (ö. 334/945)

Muhaddis, Mâlikî fakihî.

288'de (901) doğdu. İlk eğitimini âlim bir zat olan babasından aldı. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledikten sonra garîbü'l-Kur'ân, kıra-at ve tefsir gibi ilimlere yöneldi; garîbü'l-hadîs, ricâl ve ilel alanında öğrenim gör-dü; fıkıh ve şiirle de uğraştı. Hadis hâfızı Ahmed b. Nasr'dan fıkıh, Ebû Ziyâd'dan hüsn-i hat, Ebû Ali el-Mekfûf'tan lugat ve nahiv tahsil etti. Kayrevan'da İbnü'l-Leb-bâd el-Kayrevânî ve Ebû'l-Arab'dan, Mı-sır'da Ebû Abdullah el-Humrî, Me'mûn, Ebû Muhammed b. Rüşeyd'den, Mekke'de Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, İbn Şâzân el-Cel-lâb, Ebû Muhammed b. Yezîd el-Mukrî'den faydalandı. Ebû Abdullah Muhammed b. Galyûn ile fikhî münazaralar yaptıkları ifa-de edilmektedir. el-Mescidü'l-câmî'de (Câ-miu'l-Kayrevân) ders veren Rebî'in en meş-hur talebelerinden biri Mâlikî fakihî İbn Ebû Zeyd'dir.

Rebî'in iki defa hacca gittiği, ilkinde ha-dis öğrenmeye ağırlık verdiği, 324'te (936) yaptığı ikinci hacı sırasında daha çok ta-savvuf ehliyle beraber olmaya çalışarak ibadet ve zühd hayatına yöneldiği, re'y ile karar verilebilecek konuları terkederek bâ-tınî ilimlere rağbet ettiği, bu sebeple hak-kında bazı dedikoduların çıktığı ifade edil-mektedir. Kerametlerinden de söz edilen ve ilk dönem sûfilerinden Ebû'l-Hasan es-Sâiğ'in sohbet halkasına katıldığı bilinen Rebî'in tasavvuf konusunda Ebû Ali el-Kât-tân, Ebû Ali er-Rûzbârî ve daha başkaların-dan istifade ettiği belirtilmektedir. Zühd ve rekâik konusunda zamanında "İfrîkyye'nin dili" olarak tanımlanmıştır.

Mehdiye muhasara edildiğinde Fâtımî-ler'in Hz. Ebû Bekir ve Ömer gibi sahâbî-lere ta'n etmelerinden dolayı diğer bazı Mâlikî âlimleri gibi Rebî de Râfizîler'e kar-şı Hâricîler'in yanında yer aldı ve İbâzî lide-ri Ebû Yezîd en-Nükkârî'yi desteklemek için onunla bir anlaşma yaptı. Savaş hazırlıkla-rı sürerken bir cuma namazının ardından Kayrevan halkından bir grupla birlikte si-lâhlanarak atına binen Rebî boynuna bir mushaf astı, eline de iki adet kırmızı (ve-ya sarı) alem aldı. Bunlardan birinde bes-meyle birlikte "İâ ilâhe illallah Muham-medün Resûlullah" ibaresi, diğerinde, "Yar-dım Allah'tan ve fetih Şeyh Ebû Yezîd'in eliyle yakındır. Allahım! Peygamberine ve onun ashabına sövene karşı velîne yardım et" cümleleri yer almaktaydı (Kâdî İyâz, II, 320). Rebî, yolculuk boyunca cihad âyet-lerini okuyarak ve hitabelerini sürdürerek yanındakileri cihada hazırladı. Kuşatmanın bir sonuç vermemesi üzerine Câmiu'l-Kay-revân'daki fikhî dersi halkasını yeniden oluşturdu. Bu dönemdeki derslerini takip edenler arasında Ebû'l-Ezher b. Muattib, Muhammed b. Ahmed es-Süyûrî, Ömer b. Muhammed el-Gassâl ve Abdullah b. Ec-dâbî gibi şahıslar bulunmaktaydı. Mehdiye muhasarası sırasındaki tutumu sebebiyle Rebî'den intikam almak isteyen Fâtımîler, kendisini yakalayıp bir yere hapsedtikten sonra 5 Safer 334'te (16 Eylül 945) Vâdil-mâlih'te öldürdüler ve kesik başını halife-ye götürdüler. Kardeşi Ahmed'in Rebî için mersiyeler yazdığı belirtilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâzü'n-nüfus* (nşr. Beşîr el-Bekkûş - M. Arûsî el-Matvî), Beyrut 1401/1981, II, 323-346; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Taba-kâtü 'ulemâ'i İfrîkyye* (nşr. Muhammed b. Şe-neb), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbî'l-Lübnânî), s. 179; Kâdî İyâz, *Terribü'l-medârik*, II, 319, 320, 323-332, 346, 357, 388, 622; Abdurrahman b. Mu-hammed ed-Debbâğ - İbn Nâcî, *Me'âlimü'l-imân* (nşr. Muhammed Mâdûr), Tunus 1978, III, 30-36; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 189-190.

ABDÜLKADİR ŞENEL

REBÎ b. SÜLEYMAN el-MURÂDÎ

(الربيع بن سليمان المرادي)

Ebû Muhammed er-Rebî b. Süleymân b. Abdilcebbâr b. Kâmil el-Misrî el-Murâdî (ö. 270/884)

İmam Şâfiî'nin talebesi.

173 veya 174 (790 veya 791) yılında doğ-du. Aslen Mısırlı olmasına rağmen Yemen-li Murâd kabilesine velâ yoluyla bağlı ol-duğu için Murâdî nisbesini almıştır. İmam

Şâfiî'nin Rebî' b. Süleyman adlı iki talebesi olup mezhep literatüründe tek başına anılan Rebî'den maksat bu zattır. Diğer Rebî' kastedildiğinde Cizî nisbesi mutlaka eklenir. Rebî' el-Murâdî İbn Vehb, Şuayb b. Leys, Abdurrahman b. Ziyâde, Bişr b. Bekr et-Tinnîsî, Eyyûb b. Süveyd er-Remlî, Yahyâ b. Hassân, Esed b. Mûsâ, Saîd b. Ebû Meryem ve Şâfiî'den fıkıh ve hadis başta olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etti. Şâfiî ile tanışıp ondan ilim alması Şâfiî'nin 199 (814-15) yılında Mısır'a gelmesinden sonradır. Rebî' de Ebû Hanife'nin talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî gibi hocasına son dört yıl talebelik etmiş, onun Hanefî birikiminin sonraki kuşaklara aktarılması hususundaki önemli görevine benzer bir rolü Şâfiî mezhebi için ifa etmiştir.

Şâfiî'nin Mısır'a gelişine kadar kendisini daha çok rivayet yönünden geliştiren Rebî' onun gelişiyile birlikte fıkıha gereken ilgiyi göstermeye başladı. Kısa zamanda Şâfiî'nin ileri gelen talebeleri arasına girdi ve son dönem kitaplarının en güçlü râvisi oldu. Öyle ki daha sonraları mezhep içinde rivayette Rebî', dirâyet ve usulde Müzenî tercih edilir hale geldi. Nevevî, Büveytî'yi hem Müzenî hem Rebî'e tercih ederse de (İbn Kâdî Şühbe, I, 39) Büveytî rivayet konusunda Rebî'in kendisinden daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Şâfiî'den Mısır'da rivayette bulunanların sonuncusu olan Rebî' (a.g.e., I, 34) güçlü hâfızası dolayısıyla Şâfiî'nin, "Sen kitaplarının râvisisin" iltifatına mazhar oldu. İbn Abdülber, Şâfiî'nin kitaplarını Rebî'den alanların sayısının Muhammed b. İsmâil et-Tirmizî'nin tesbitine göre 200 civarında olduğunu belirtir. Kendisiyle tanışmış olan hadis âlimleri onu hem hâfıza hem ahlâk yönünden güvenilir olarak nitelemişlerdir. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed el-Esedî, *Menâkıbü's-Şâfiî* adlı eserinde anlattığına göre Rebî' hocası Şâfiî'nin hadiste icâzeti uygun bulmadığını, ancak kendisinin ona muhalefet ederek bunu onayladığını söyler (Sübkî, II, 136).

Fustat'taki Amr b. Âs Camii'nde müezzinlik yapan, bundan dolayı "Müezzin" lakabıyla anılan Rebî', İbn Tolun Camii'nde ilk hadis imlâ eden kişidir. Şâfiî'nin mezhep-i cedid çerçevesindeki eserlerinin en güçlü râvisi Rebî' el-Murâdî olduğu için İslâm coğrafyasının çeşitli bölgelerinde Şâfiî'nin ilmî birikimini almak isteyenler ona akın etmiştir. Ebû Dâvûd es-Sicistânî, İbn Mâce, Ebû Zür'â er-Râzî (Şâfiî'nin eserlerini Rebî'den istinsah edip Rey'e götürmüştür), Ebû Hâtim er-Râzî ve oğlu İbn Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, İbn Ebû Dâvûd, Ebû Nuaym,

Ebû Ca'fer et-Tahâvî, Ebû Avâne el-İsferâyîni, İbn Cevsâ, Ebû'l-Abbas el-Esam (Şâfiî'nin *el-Mebsût* adlı eserinin tek râvisi ve *Müsnedü's-Şâfiî*'yi derleyen kişidir) ve İbn Huzeyme ondan hadis rivayet edenler arasında yer alır. Rebî'in, "İbn Vehb'den sonra Mısır'da hadis rivayet eden her muhaddise hadis imlâ etmişimdir" sözü ondan hadis rivayet edenlerinin ne kadar çok olduğunu gösterir. 19 Şevval 270 (20 Nisan 884) tarihinde vefat eden Rebî'in cenaze namazını Tolunoğulları Emîri Humâreveyh b. Ahmed b. Tolun kıldırdı.

İbnü'n-Nedîm, Rebî' el-Murâdî'nin Şâfiî'den *el-Mebsût* adı verilen *Kitâbü'l-Uşûl*'ü rivayet ettiğini, ondan da İbn Yûsuf (Ebû Bekir Ahmed b. Abdullah b. Seyf b. Saîd), Ebû Abdullah Muhammed b. Hamdân et-Tarâifi, Esam en-Nisâbüri ve Abdullah b. Ebû Süfyân el-Mevsîlî'nin naklettiğini belirtir (*el-Fihrist*, s. 261). İbnü'n-Nedîm'in burada *el-Mebsût* ile kastettiği, matbu *el-Üm* içinde yer alan *Risâle* de dahil Şâfiî'nin bütün eserleridir. Rebî'in Şâfiî'den rivayet ettiği eserler, bir yandan mezhep-i kadîm adına arttırılan eserlerle mukayese imkânı verirken diğer yandan özellikle mezhep-i cedîdi daha çok ihtisar ederek aktaran Müzenî'nin eserlerinde Şâfiî'nin müktesebatını kavrama ve aktarma başarısını ve sadakatini ölçme imkânı vermesi açısından son derece önemli bir işlev görmüştür. Rebî' hocasının fikhî görüşlerini herhangi bir tasarrufta bulunmadan aktarmak suretiyle "nüsusü's-Şâfiî" olarak bilinen Şâfiî'nin Mısır dönemine ait kendi ibarelerinin sonraki kuşaklara intikaline yardımcı oldu. Şâfiî'nin fikhî müktesebatının mezhepleşme sürecine girdiği dönemde bu metinler önemli rol oynamıştır. Şâfiî'nin hayatına dair pek çok rivayetler kaynağı da yine Rebî' b. Süleyman el-Murâdî'dir. Özellikle "menâkıbü's-Şâfiî" literatüründe çokça rastlanan bu rivayetler sayesinde Şâfiî'nin kişiliği daha da aydınlanmıştır. Müzenî ve Büveytî'den nakledilen bu çerçevedeki rivayetler Rebî'den yapılanlar kadar çok değildi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *Âdâbü's-Şâfiî ve menâkıbüh*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye), tür.yer.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. İbrâhîm Ramazan), Beyrut 1415/1994, s. 259-265; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1390-91/1970-71, I-II, tür.yer.; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XIV, 299-303; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XII, 100-122, 238; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât* (nşr. Ali M. Muavaz - Âdil Ahmed Abdülmecûd), Beyrut 2005, I, 275-276; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 291-292; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 587-591; Safedî, *el-Vâfi*, XIV, 81-82; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 132-

139; İsnvî, *Tabakâtü's-Şâfiîyye*, I, 30-40; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfiîyye* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), I, 33-34, 39; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 48; Sezgin, *ĞAS* (Ar.), I/1, s. 371-372; I/3, s. 187; M. Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidî eş-Şâfiîyye*, Beyrut 1409/1988, s. 107-110; E. N. Dickinson, *The Development of Early Muslim Hadith Criticism: The "Taqdima" of Ibn Abi Hatim al-Râzi* (d. 327/938) (doktora tezi, 1992), Yale University.

BİLAL AYBAKAN

REBÎ' b. YÛNUS

(الربيع بن يونس)

Ebû'l-Fazl er-Rebî' b. Yûnus
b. Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Ferve
(ö. 169/785 [?])

Abbâsî veziri.

112 (730) yılında Medine'de doğdu. Dedelerinden Ebû Ferve (Keysân), Hz. Osman'ın veya onun âzâtlı kölelerinden Hâris el-Hafâr'ın âzâtlısı idi. Bu sebeple İbn Ebû Ferve diye de anılır. Ziyâd b. Abdullah el-Harisî tarafından köle olarak satın alınıp büyütüldükten sonra ilk Abbâsî halifesi Ebû'l-Abbas es-Seffâh'a takdim edilen Rebî', Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr döneminde Abbâsî sarayında büyük bir nüfuza sahip oldu ve halife tarafından hâciblik makamına getirildi. Mansûr'un bundan amaçlı Horasanlılar'ın devlet içindeki etkilerini azaltmak, Ebû Müslim-i Horasânî'nin adamlarını bertaraf etmek ve Arap asıllı olanları iş başına getirmektir. Mansûr'un güvenini kazanan ve hâciblik görevini başarı ile yürüten Rebî' bir müddet sonra Ebû Eyyûb el-Mürîyânî'nin yerine vezir tayin edildi (153/770). Halife Mansûr, Bağdat'ı kurarken şehri dört büyük mahalleye ayırıp bu mahallelerden birini Rebî'e iktâ etti. Bu sebeple burası Katîatürrebî' adıyla bilinir. Mansûr hac için gittiği Mekke'de vefat ettiğinde (158/775) Rebî' onun yanındaydı. Bu sırada hilâfetle ilgili doğabilecek sıkıntılar önüne geçmek için Mansûr'un oğlu Muhammed el-Mehdî adına biat aldı. Bir müddet sonra Halife Mehdî-Billâh, Rebî'i vezirlikten azledip hâcib olarak görevlendirdi ve yerine Ebû Ubeydullah Muâviye b. Ubeydullah el-Eş'arî'yi tayin etti (159/775-76). Rebî' de yeni vezirin oğlu hakkındaki zindaklık ithamından dolayı onun azledilmesinde (163/779-80) etkin bir rol oynadı. Ancak çok arzu etmesine rağmen vezâret makamına tekrar kavuşamadı. Mehdî-Billâh'ın Mâsebezân'da vefatı üzerine (169/785) o sırada Cürcân'da bulunan Mûsâ el-Hâdî adına Bağdat'ta bi-